

УДК 811.111'42:316.4:81'272

DOI <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2026/11/12>**Валерія ЯГОДЗІНСЬКА***аспірантка Навчально-наукового інституту філології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, вул. Володимирська, 60, м. Київ, Україна, 01033***ORCID:** 0000-0002-0015-7767*valeriia.yahodzinska@knu.ua*

Бібліографічний опис статті: Ягодзінська, В. (2026). Методологія та методика аналізу мультимодального дискурсу соціальної кризи. *Folia Philologica*, 11, 103–113, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2026/11/12>

МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИКА АНАЛІЗУ МУЛЬТИМОДАЛЬНОГО ДИСКУРСУ СОЦІАЛЬНОЇ КРИЗИ

У статті здійснено комплексне обґрунтування методології та методики аналізу мультимодального дискурсу соціальної кризи в сучасному англійськомовному медіапросторі. Метою дослідження є розроблення комплексної методики для аналізу дискурсивних практик соціальної кризи в мультимодальному медіадискурсі, зокрема визначення її основних методологічних підходів і методів. Методологічну основу дослідження становить інтеграція критичного дискурс-аналізу, соціолінгвістичного та мультимодального підходів, що уможливорює багатовекторну інтерпретацію комунікативних процесів у кризовому медіасередовищі, простеження механізмів самоорганізації дискурсивних практик, легітимації ідеологічних наративів і формування семантики потрясіння. Матеріалом слугує англійськомовний медіадискурс, який віддзеркалює каскадні зміни комунікативного простору під час соціальних криз, зокрема кризи біженців. У статті схарактеризовано методологічні підходи до аналізу мультимодального дискурсу соціальної кризи (критичний дискурс-аналіз, соціолінгвістичний та мультимодальний) й визначено їхній аналітичний потенціал у дослідженні дискурсивних практик кризового медіапростору. Систематизовано методи аналізу в рамках кожного з окреслених підходів: соціокогнітивний, дискурсивно-структурний і контекстуально-прагматичний аналіз як компоненти критичного дискурс-аналізу; контекстуальний та соціостилістичний аналіз у межах соціолінгвістичного підходу; інтерсеміотичний, мультимодальний дискурс-аналіз та структурно-візуальний аналіз як складники мультимодального підходу. Обґрунтовано доцільність інтеграції трьох підходів у комплексній методиці дослідження мультимодального дискурсу соціальної кризи та подано її узагальнену схему. Висновки. Поєднання критичного дискурс-аналізу, соціолінгвістичного та мультимодального підходів формує методологічну основу дослідження, яка забезпечує багатовимірне вивчення дискурсу соціальної кризи як динамічної, багаторівневої та мультимодальної системи смислотворення, що не лише відображає, а й активно формує соціальні уявлення про кризову реальність у сучасному медіапросторі.

Ключові слова: мультимодальний дискурс, дискурс соціальної кризи, критичний дискурс-аналіз, соціолінгвістичний підхід, мультимодальний підхід, дискурсивна практика, медіадискурс, криза біженців.

Valeriia YAHODZINSKA*PhD Student at the Educational and Scientific Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Volodymyrska str., 60, Kyiv, Ukraine, 01033***ORCID:** 0000-0002-0015-7767*valeriia.yahodzinska@knu.ua*

To cite this article: Yahodzinska, V. (2026). Metodolohiia ta metodyka analizu multymodalnoho dyskursu sotsialnoi kryzy [Methodology and Methods of Analysing Multimodal Discourse of Social Crisis]. *Folia Philologica*, 11, 103–113, doi: <https://doi.org/10.17721/fovia.philologica/2026/11/12>

METHODOLOGY AND METHODS OF ANALYSING MULTIMODAL DISCOURSE OF SOCIAL CRISIS

The article provides a comprehensive substantiation of the methodology and analytical framework for examining multimodal discourse of social crisis in the contemporary English-language media space. The aim of the study is to develop an integrated methodology for analysing the discursive practices of social crisis within multimodal media discourse, in particular by defining its principal methodological approaches and methods. The methodological foundation of the study consists in the integration of Critical Discourse Analysis, sociolinguistic, and multimodal approaches, which enables a multi-vectorial interpretation of communicative processes in the crisis media environment, the tracing of self-organisation mechanisms of discursive practices, the legitimisation of ideological narratives, and the formation of the semantics of shock. The research material comprises English-language media discourse that reflects the cascading transformations of communicative space during social crises, in particular the refugee crisis. The article characterises the methodological approaches to the analysis of multimodal discourse of social crisis (Critical Discourse Analysis, sociolinguistic, and multimodal) and determines their analytical potential in studying the discursive practices of the crisis media space. The methods of analysis are systematised within each of the outlined approaches: socio-cognitive, discursive-structural, and contextual-pragmatic analysis as components of Critical Discourse Analysis; contextual and sociostylistic analysis within the sociolinguistic approach; intersemiotic, multimodal discourse analysis, and structural-visual analysis as constituents of the multimodal approach. The expediency of integrating the three approaches within a complex methodology for investigating the multimodal discourse of social crisis is substantiated, and its generalised scheme is presented. Conclusions. The combination of Critical Discourse Analysis, sociolinguistic, and multimodal approaches forms the methodological basis of the study, which ensures a multi-dimensional examination of the discourse of social crisis as a dynamic, multi-layered, and multimodal system of meaning-making that not only reflects but also actively shapes social perceptions of crisis reality in the contemporary media space.

Key words: *multimodal discourse, social crisis discourse, critical discourse analysis, sociolinguistic approach, multimodal approach, discursive practices, media discourse, refugee crisis.*

Актуальність проблеми. У сучасних умовах глобальних викликів та кризових явищ, спричинених політичними, економічними, соціальними та інформаційними факторами, особливого значення набуває дослідження комунікативної взаємодії суспільства в умовах кризи. Дискурс соціальної кризи визначається як особливий тип семантичного середовища, який виникає у відповідь на соціальні потрясіння, відображає механізми мовного впливу, колективну емоційну реакцію та ідеологічну взаємодію між суспільними групами, що акумулює когнітивні, структурні, семіотичні та прагматичні характеристики дискурсивних практик, які сприяють формуванню індивідуальної або колективної свідомості в кризові періоди (Ягодзінська, 2025: 64). У працях українських дослідників у галузі лінгвістики – І. Корольова та О. Маріної – дискурс соціальної кризи розглядається як когнітивно-дискурсивний, комунікативний, мультимодальний і трансмедійний феномен (Корольов, Маріна, 2025: 112). Тобто

кризовий дискурс постає як динамічна система, що здатна адаптуватися до змін середовища та продукувати нові смисли. Аналіз феномена соціальної кризи в рамках дискурсивного підходу дає змогу не лише систематизувати когнітивні та прагматичні засоби його репрезентації, а й простежити, як дискурсивні стратегії та комунікативні тактики формують семантику потрясіння, що здатна генерувати як глобальні, так і локальні суспільні зміни (Ягодзінська, 2025: 64). Варто зазначити, що відображення кризових подій у медіа відбувається не лише через мовні засоби, але й за допомогою мультимодальних ресурсів – візуальних зображень, графічних елементів, аудіо- та відеоряду, що разом формують когнітивно-прагматичні орієнтири суспільства (Hart, 2024).

Актуальність розвідки полягає у необхідності розроблення теоретично обґрунтованої методології та комплексної методики аналізу дискурсивних практик соціальної кризи в умовах динамічного розвитку мультимодальних

форм медіадискурсу в сучасному комунікативному просторі. Соціальна криза як суспільно-комунікативне явище набуває мультимодальної дискурсивної репрезентації в сучасному медіапросторі, де продукування й інтерпретація смислів здійснюються завдяки взаємодії різних семіотичних ресурсів, що виходять за межі вербальної комунікації. Глобальна нестабільність, воєнні конфлікти, пандемії та соціально-економічні потрясіння загострюють кризовий дискурс і підсилюють його прагматичний вплив на конструювання соціальної реальності. У період соціальних потрясінь, зокрема міграційного типу, медіадискурс постає як складний мультимодальний комунікативний простір, у межах якого взаємодіють різні дискурсивні конструкти, що актуалізує необхідність розроблення теоретично обґрунтованої методології аналізу мультимодального дискурсу соціальної кризи.

Як засвідчує емпіричне дослідження італійського дослідника та професора економіки Туринського університету П. Концо та його колег, присвячене впливу негативних медійних репрезентацій мігрантів на емоційні, фізіологічні та соціально-психологічні реакції аудиторії, способи медійної репрезентації соціальних груп істотно корелюють із динамікою суспільних настроїв: негативні візуально-вербальні конструкти посилюють ксенофобні настанови, тоді як позитивні мультимодальні стратегії сприяють актуалізації емпатійних установок (Conzo et al., 2021). З огляду на це актуалізується необхідність в обґрунтуванні методології аналізу мультимодального медіадискурсу соціальної кризи, яка б уможливила комплексне дослідження дискурсивних практик соціальної кризи як багатовимірного когнітивно-семіотичного та комунікативного явища.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У працях багатьох зарубіжних та українських дослідників зосереджена увага на вивченні механізмів репрезентації соціальної кризи в медіадискурсі, зокрема через аналіз мультимодальних ресурсів, ідеологічних стратегій і когнітивних фреймів. Вагомі напрацювання в цьому напрямі репрезентовані працями П. Чілтона, Т. ван Дейка, Т. ван Левена, Н. Феркло, К. Гарта, Г. Кресса, Дж. Лейкоффа, Д. Машіна, К. О'Галлоран, Р. Сколлона, С. Сколлона, Р. Водак. Значний внесок у дослідження меді-

адискурсу та механізмів його мультимодальної репрезентації зробила австралійська лінгвістка М. Беднарек. Серед українських дослідників відповідної проблематики варто виокремити І. Корольова, Л. Макарук, О. Маріну, О. Семенюк, О. Ткачик, Ю. Томчаковську та інших. Методологічні підходи лінгвістів дали змогу окреслити дискурсивні практики як знакові конструкти комунікативної свідомості (Корольов, 2020), які в нашому розумінні є складними комунікативними утвореннями, що поєднують лінгвістичні та екстралінгвістичні (зокрема візуальні й соціокогнітивні) аспекти медійного впливу на формування образу соціальної кризи.

У рамках сучасних лінгвістичних досліджень спостерігаємо три взаємопов'язані методологічні підходи, що визначають аналітичну парадигму вивчення медіадискурсу соціальної кризи: 1) критичний дискурс-аналіз (далі – КДА) (Т. ван Дейк, Р. Водак, Н. Феркло, Н. Голубенко, Г. Тараненко), спрямований на виявлення механізмів репродукції влади, ідеології та соціальної нерівності у публічному дискурсі; 2) соціолінгвістичний підхід (У. Лабов, Дж. Фішман, Д. Гаймс, Б. Ажнюк, Ю. Жлуктенко), орієнтований на аналіз соціальних контекстів функціонування дискурсивних практик та їхнього впливу на формування ідентичностей у межах комунікативної взаємодії; 3) мультимодальний підхід (Г. Кресс, Т. ван Левен, К. О'Галлоран, Л. Макарук, О. Маріна), який зосереджує увагу на інтеграції вербальних, візуальних та паралінгвальних ресурсів у процесах конструювання смислів і впливу на реципієнта.

Мета дослідження полягає у розробленні комплексної методики аналізу дискурсивних практик соціальної кризи в мультимодальному медіадискурсі, зокрема визначенні та систематизації її методологічних підходів і методів. Поставлена мета передбачає вирішення таких завдань: 1) окреслити теоретичні засади та категоріально-поняттєвий апарат дослідження мультимодального дискурсу соціальної кризи як багатовимірного когнітивно-семіотичного й комунікативного феномена; 2) схарактеризувати основні методологічні підходи до аналізу мультимодального дискурсу соціальної кризи (критичний дискурс-аналіз, соціолінгвістичний та мультимодальний) і визначити їхній аналітичний потенціал у дослідженні дискурсивних

практик кризового медіапростору; 3) систематизувати методи аналізу дискурсивних практик соціальної кризи в межах кожного з окреслених підходів та з'ясувати їхній прагматичний потенціал для виявлення когнітивних механізмів репрезентації кризових подій в англійськомовному комунікативному просторі; 4) обґрунтувати доцільність інтеграції критичного, соціолінгвістичного та мультимодального підходів у комплексній методиці дослідження мультимодального дискурсу соціальної кризи та представити її у вигляді таблиці.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У межах пропонованої розвідки зосередимо увагу на аналізі методологічних підходів і методів, що є основоположними для вивчення мультимодального дискурсу соціальної кризи, зокрема відповідних дискурсивних практик, що формують сучасний комунікативний простір.

У лінгвістичних дослідженнях соціальна криза виступає як дискурсивне явище, репрезентоване в комунікативному просторі сукупністю вербальних і невербальних семіотичних ресурсів. Особливого значення набуває критичний дискурс-аналіз, який дозволяє встановлювати не лише мовні особливості кризових текстів, а й механізми формування ідеологічних смислів, нерівного розподілу влади та стратегій соціального впливу. Становлення КДА як самостійної міждисциплінарної парадигми, що поєднує групу методів, пов'язане з діяльністю низки європейських дослідників, які у 1990-х роках сформували його теоретико-методологічний фундамент. Теоретичні засади критичного дискурс-аналізу були розвинуті в монографії Н. Феркло «Language and Power» (1989), у якій автор обґрунтував тривимірну модель аналізу дискурсу як тексту, дискурсивної практики та соціальної практики (Fairclough, 1989). Варто також відзначити представницю Віденської школи Р. Водак, у працях якої КДА був розширений шляхом залучення дискурсивно-історичного підходу. Дослідження вченої зосереджені на легітимації расизму, антисемітизму та національної ідентичності. Важливою працею в ракурсі методології аналізу є збірник «Methods of Critical Discourse Analysis», на який часто посилається у своїх роботах Т. ван Дейк (Wodak, Meyer, 2001). Внесок Т. ван Дейка полягає у розробленні соціокогнітивної моделі, що репре-

зентує трансформацію ідеологічних структур у ментальні моделі індивідів через дискурс. Ключовою теоретичною працею є «Critical Discourse Analysis», опублікована в «The Handbook of Discourse Analysis» (Dijk van, 2015). Робота Г. Кресса та Т. ван Левена «Reading Images: The Grammar of Visual Design» (1996) розширила межі КДА, заклавши основи вивчення візуальних образів (зокрема в рекламі, новинному дискурсі та навчальних матеріалах), що беруть участь у відтворенні ідеологій (Kress, Van Leeuwen, 1996).

КДА ґрунтується на положенні про те, що дискурс постає водночас формою соціальної практики та інструментом її конструювання. Упродовж останніх десятиліть КДА привернув увагу багатьох лінгвістів і дослідників різних гуманітарних дисциплін як ефективний аналітичний інструмент вивчення соціальних процесів у текстах і медіадискурсі. Одним із представників цієї наукової традиції є Т. ван Дейк, який розвивав когнітивно-соціальний вимір дискурсу як соціальної практики та зосереджував увагу на взаємозв'язку між дискурсом, ідеологією, знанням і владою. Учений підкреслював, що дискурсивні структури функціонують у контексті владних відносин і можуть відтворювати або оскаржувати соціальну нерівність у суспільстві (Dijk van, 2015: 362). У межах цього підходу мова та інші семіотичні системи розглядаються як засоби легітимації певних соціальних позицій, рішень і моделей поведінки. Підхід Т. ван Дейка до критичного дискурс-аналізу акумулює інтеграцію трьох взаємопов'язаних ракурсів дослідження – дискурс-аналізу, соціального та когнітивного аналізів, що дає змогу поєднати мікроструктури комунікативних здобутків із макроструктурами соціальних практик і влади (Dijk van, 2015: 362). Фундаментальною проблемою у відповідному ракурсі є подолання так званого «розриву» (gap) між мікрорівнем мовленнєвої взаємодії (використання мови, комунікація) та макрорівнем соціальних структур (влада, ідеологія, нерівність) (Dijk van, 2015: 478). Дослідник аргументує, що пряма кореляція між цими рівнями є методологічно спрощеною. Натомість Т. ван Дейк пропонує соціокогнітивний підхід, згідно з яким зв'язок між дискурсом і суспільством є опосередкованим через соці-

альну когніцію (social cognition) (Dijk van, 2015: 469).

Методологічна своєрідність підходу Т. ван Дейка до КДА полягає у відмові від розуміння КДА як вузького лінгвістичного методу. Науковець пропонує розглядати КДА як мультидисциплінарну аналітичну парадигму, що інтегрує методи когнітивної психології, мікросоціології та лінгвістики тексту (Dijk van, 2015: 466). Центральним елементом методології дослідника є соціокогнітивний аналіз, що базується на вивченні «інтерфейсу» між соціальними структурами та дискурсивними практиками. Згідно з поглядами Т. ван Дейка, саме через контекстні моделі здійснюється контроль над свідомістю (mind control), оскільки дискурс формує не лише знання, а й ідеологічно забарвлені установки реципієнтів (Dijk van, 2015: 472). Важливим складником методологічного інструментарію КДА виступає дискурсивно-структурний аналіз, реалізований через аналітичний інструмент «ідеологічний квадрат». Зазначений аналіз застосовується на різних рівнях дослідження дискурсивних структур, зокрема на семантичному, лексичному, пропозиційному, синтаксичному, риторичному тощо, а також є ключовим для деконструкції дискурсу домінування. Науковець передбачає виявлення в тексті семантичних опозицій, що працюють на позитивну самопрезентацію власної групи («ми») та негативну презентацію «інших» («вони») (Dijk van, 1984; 1991; 1993). Ще одним методологічним інструментом КДА є контекстуально-прагматичний аналіз, зосереджений на екстралінгвістичних параметрах дискурсивної взаємодії, що визначають умови продукування, поширення та інтерпретації медійних повідомлень (час, місце, склад аудиторії) (Dijk van, 2015: 469).

У методологічному ракурсі КДА окреслює загальну логіку дослідження мультимодального дискурсу соціальної кризи, зокрема орієнтацію на виявлення прихованих смислів, нерівного розподілу влади та механізмів символічного домінування. Водночас КДА не зводиться до єдиного методу, а реалізується через сукупність взаємодоповнювальних методик, методів і прийомів аналізу.

У межах загальної методології аналізу мультимодального дискурсу соціальної кризи можна виокремити соціолінгвістичний підхід, який розглядає мовну практику не як ізольовану сис-

тему, а як форму комунікативної діяльності, детерміновану соціальним контекстом, у якій мовна варіативність відображає соціальну структуру та динаміку кризових процесів. Ключові поняття соціолінгвістики були розроблені та систематизовані у працях зарубіжних учених, зокрема В. Брайта, В. Бернштейна, П. Бурдье, Дж. Гамперца, Д. Гаймса, Р. Вардо, У. Лабова, Дж. Мілрой, П. Траджила, Дж. Фішмана, Р. Хадсона та ін. Вагомий внесок у розвиток соціолінгвістичних досліджень зробили українські вчені, зокрема Б. Ажнюк, О. Данилевська, Ю. Жлуктенко, Л. Масенко, Г. Мацюк, О. Мельничук, В. Русанівський та інші.

Об'єктом соціолінгвістики є взаємозв'язок між мовою та суспільством. Соціолінгвістична наука зосереджується на тому, чому мовці використовують різні мовні форми залежно від соціального контексту та яким чином мова виконує суспільні функції та передає соціальні значення.

Аналіз особливостей мовного вжитку в різних соціальних умовах і комунікативних ситуаціях дозволяє, спираючись на погляди Дж. Холмса, глибше зрозуміти механізми функціонування мови в середовищі, структуру відносин у суспільстві та способи конструювання й репрезентації соціальної ідентичності через мовлення (Holmes, 2013: 1). М. Юсслер визначає соціолінгвістику як відносно молоду наукову галузь, що вивчає взаємодію мови і суспільства у міждисциплінарному плані та співпрацює з іншими науками; за допомогою соціолінгвістики розширено емпіричні можливості мовознавства, а її об'єктом виступає соціальний варіант, або соціальна варіативність (Юсслер, 1987: 195). За Г. Мацюк, соціолінгвістика має статус інтеграційного напрямку мовознавства, оскільки поєднує лінгвістичні підходи з методами суміжних наук – передусім соціології, політології, культурології та інших гуманітарних дисциплін (Мацюк, 2012). До польових методів дослідження належать анкетування, масові, фокус-групові та експертні опитування, інтерв'ювання, а також безпосереднє спостереження. Зібраний емпіричний матеріал опрацьовується із застосуванням методів соціологічного аналізу, зокрема кореляційного, що дає змогу встановити функціональну залежність мовних явищ від соціальних параметрів. Обробка даних здійснюється із засто-

суванням математико-статистичних методів, тоді як репрезентація результатів реалізується за допомогою таблиць і графіків залежностей (Масенко, 2010: 38).

У межах соціолінгвістичного підходу одним з основних методів є контекстуальний аналіз, який передбачає дослідження соціального контексту комунікації, зокрема статусно-рольових характеристик учасників взаємодії, інституційних рамок і комунікативних ситуацій, у яких продукується дискурс (Labov, 1973; Holmes, 2013). Контекстуальний аналіз досліджує мовлення не як ізольований текст, а як подію, що відбувається в конкретних обставинах, де аналізуються зовнішні умови комунікації, які спонукають до вибору тих чи інших мовних засобів. Контекст групи впливає на дії та когнітивно-комунікативні установки індивідів, які до неї належать, оскільки саме в межах групової взаємодії формуються спільні норми, цінності, моделі поведінки та способи інтерпретації соціальної реальності. Контекстуальний аналіз передбачає з'ясування ролі групового контексту у формуванні дій і установок окремих осіб (Iversen, 2011: 7).

Поряд з контекстуальним аналізом у межах соціолінгвістичного підходу застосовується соціостилістичний аналіз, який дозволяє встановлювати характеристики різних мовних різновидів у співвідношенні з їхніми специфічними функціями у різних комунікативних контекстах. Аналіз спрямований на встановлення принципів, здатних пояснити вибір мовних (мовленнєвих, дискурсивних) засобів, які здійснюються індивідами та соціальними групами в процесі комунікації. Так, соціостилістичний аналіз може використовуватись, зокрема, для виявлення взаємозв'язку стилістичних характеристик тексту із соціальними параметрами його інтерпретації (Mubarak, Joodi, 2023: 74).

У контексті завдань нашого дослідження соціолінгвістичний підхід дозволяє простежити, як дискурсивні практики соціальної кризи вбудовані в ширший суспільний процес та як вони впливають на конструювання колективних настроїв у суспільстві. У цьому контексті мова розглядається не як ізольована система, а як соціально зумовлений інструмент комунікації, що функціонує в межах певної соціальної структури. Саме тому соціолінгвіс-

тика постає як науковий напрям і в ширшому розумінні як окрема наукова галузь, що корелює з певною нелінгвістичною змінною соціального контексту, зокрема зі статусом мовця, адресата, аудиторії, комунікативною ситуацією, умовами спілкування тощо (Labov, 1973: 237). Такий підхід дозволяє здійснити комплексне дослідження взаємозв'язку між мовними формами, соціальними процесами та динамікою суспільних трансформацій у період соціальної напруги.

Особливого значення в різних ракурсах аналізу мультимодального дискурсу соціальної кризи набуває мультимодальний підхід, у рамках якого комунікацію можна розглядати як поєднання різних знакових систем: вербальної, візуальної, аудіальної, жестової, просторової тощо. У науковому дискурсі термін «мультимодальність» починає активно використовуватись з початку 1990-х років (O'Halloran, Podlasov, Tan, 2013: 667). У межах лінгвопрагматичних студій мультимодальний підхід розширює аналітичний горизонт лінгвістики через інтеграцію аналізу взаємодії різних семіотичних модусів у процесі смислотворення. Зокрема, в умовах цифрового медіапростору комунікація дедалі частіше здійснюється не лише через текст, а посередництвом візуальних репрезентацій, медіавізуалізації, меметичних одиниць дискурсу, візуального контенту, що актуалізує потребу в прагматичному аналізі відповідних взаємодоповнювальних компонентів.

Основоположні засади дослідження мультимодальності в лінгвістиці були запропоновані у працях таких науковців, як Ш. Баллі, Р. Барт, Дж. Бейтман, Г. Кресс, С. Норріс, Ч. Форсвілл, М. Геллідей, Т. ван Левен та ін. Питання мультимодальності як складного лінгвокогнітивного мовного феномена знайшло відображення і в працях українських лінгвістів, зокрема А. Белової, І. Бехти, Н. Ізотової, Л. Макарук, О. Маріної та ін. Поняття мультимодальності концептуально осмислене в працях А. Гіббонс як невід'ємний компонент когнітивного й експериментального виміру літературного тексту. Розвиток досліджень з проблематики мультимодальності зумовлений стрімким прогресом цифрових технологій, що спричинив широке розповсюдження мультимодальних продуктів, доступних для масового створення та споживання. В умовах цифрової доби, епохи Інтер-

нету, гіпертекстуальності, цифрових медіа та мобільних гаджетів, мультимодальність набуває особливого значення. Відповідно, XXI століття постає в науковому дискурсі як репрезентативний приклад мультимодальної епохи (Gibbons, 2012).

Концептуальні засади сучасної теорії мультимодальності були закладені у працях лінгвістів та семіотиків Г. Кресса та Т. ван Левена, які інтерпретують мультимодальність як комплексне соціально-семіотичне явище, що передбачає взаємодію різнорідних семіотичних ресурсів у межах єдиного текстуального або дискурсивного утворення (Kress, Van Leeuwen, 2001). Науковці наголошують, що жодна модальність не функціонує ізольовано, оскільки смисл формується внаслідок взаємодії всіх залучених семіотичних ресурсів. Термін «мультимодальність» використовується для позначення характерної риси комунікативних ситуацій, що ґрунтуються на комбінуванні різних форм комунікації – модусів. Мультимодальність простежується тоді, коли смислотворення здійснюється шляхом взаємодії кількох семіотичних ресурсів, зокрема письмової та усної мови, візуальних елементів і просторової організації повідомлення в різних медіаформатах. Повсякденна розмова в кафе може розглядатися як мультимодальна комунікативна подія, у межах якої смислотворення забезпечується взаємодією вербальних, тілесних і просторових ресурсів (Kress, 2010: 7). У сучасних умовах комунікативна взаємодія дедалі частіше реалізується в межах мультимодальних ситуацій. Комунікативна практика новітнього періоду характеризується безперервною залученістю індивідів до мультимодальних ситуацій, проте мультимодальні дослідження з'явилися порівняно нещодавно; їхні витоки можна побачити у працях австралійського лінгвіста М. Галлідея 1960-х років (Jewitt, Bezemer, O'Halloran, 2016: 8).

Явище мультимодальності не лише розширює теоретичне розуміння комунікації як когнітивно-семіотичної і дискурсивної діяльності, але й породжує методологічні розбіжності в способах аналізу, зорієнтовані на опис механізмів узгодження модальностей, їхньої функційної спеціалізації та прагматичного ефекту в дискурсивних практиках. Одним із основних методів у межах мультимодального

підходу є інтерсеміотичний аналіз, спрямований на вивчення переходу змісту між різними знаковими системами, зокрема на трансформацію смислів під час їхньої репрезентації у вербальних, візуальних та інших семіотичних модусах. Класичним підґрунтям цього напрямку є розуміння інтерсеміотичного перекладу як інтерпретації вербальних знаків засобами невербальних знакових систем, що дозволяє описувати адаптацію літературного твору у фільм, ілюстрацію або цифровий медіатекст як семіотичну реорганізацію смислу (Jakobson, 1959). Центральним методом аналізу в межах мультимодального підходу постає мультимодальний дискурс-аналіз (далі – МДА), спрямований на вивчення взаємодії різних семіотичних модусів у процесах смислотворення та прагматичного впливу. МДА трактується як підхід до аналізу розширення значень, що виникають у процесі комбінування семіотичних ресурсів у мультимодальному феномені (O'Halloran, 2008). Мультимодально-орієнтовані студії демонструють значний евристичний потенціал, зокрема у напрямі синтезу парадигмальних засад та інструментарію когнітивно-дискурсивних досліджень із мультимодальним підходом. Ще одним аналітичним інструментом у межах мультимодального підходу постає структурно-візуальний аналіз, зорієнтований на аналітичне розмежування окремих семіотичних модусів та системний опис їхнього функціонального внеску у формування повідомлення: типографіка, шрифт, колір, композиція, візуальна грамастика, монтаж, темп, просторове розташування елементів тощо. Мультимодальний текст трактується як об'єкт дизайну, де семіотичні значення «вписані» у принципи композиції, а читання повідомлення залежить від того, як організовано взаємодію між зображенням, написом, графічним оформленням і навігаційною логікою (Kress, Van Leeuwen, 1996).

Таким чином, явище мультимодальності не лише поглиблює розуміння дискурсу як процесу мовленнєвої діяльності, а й зумовлює формування методологічно диференційованих аналітичних підходів, спрямованих на виявлення механізмів узгодження модальностей, їхнього функціонування та прагматичного потенціалу у межах дискурсивних практик. Методи мультимодального підходу формують цілісну методичну основу для комплексного дослідження

мультимодальної прагматики дискурсу соціальної кризи.

Поєднання критичного дискурс-аналізу, соціолінгвістичного та мультимодального підходів формує комплексне методологічне підґрунтя для дослідження медіадискурсу соціальної кризи, зокрема кризи біженців, що у межах лінгвосинергетичної парадигми розглядається як багаторівнева, мультимодальна система смислотворення, здатна до самоорганізації, адаптації та продукування нових смислів у сучасній соціальній комунікації (Ягодзінська, 2025: 64). Інтеграція різних підходів забезпечує розуміння кризового дискурсу – від мовних деталей до глобальної динаміки смислів. Важливим аспектом аналізу кризового медіадискурсу є усвідомлення того, яким чином дискурсивні практики можуть сприяти ескалації або, навпаки, згладженню кризових процесів; розуміння того, які мовні та мовленнєві дискурсивні одиниці та образи травмують чи, навпаки, зцілюють колективну свідомість, є вкрай важливим для медіаторів суспільної комунікації. Узагальнення методологічних підходів і методів аналізу мультимодального дискурсу соціальної кризи подано в таблиці 1.

Представлена характеристика методологічних підходів і методів аналізу мультимодального дискурсу соціальної кризи демонструє взаємодоповнюваність критичного дискурс-аналізу, соціолінгвістичного та мультимодального підходів. Усі три підходи у сукупності формують комплексну методику аналізу мультимодального дискурсу соціальної кризи.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Методологія дослідження дискурсу соціальної кризи має міждисциплінарний характер, оскільки ґрунтується на інтегрованих принципах мультимодального аналізу, інтегрованого із соціолінгвістичним підходом і критичним дискурс-аналізом. Поєднання визначених методів у рамках кожного з трьох підходів формує методологічну основу, що забезпечує багатовимірне вивчення дискурсу соціальної кризи як динамічної, багаторівневої та мультимодальної системи смислотворення, яка не лише відображає, а й формує соціальні уявлення про кризову реальність у сучасному медіапросторі.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з апробацією запропонованої комплексної методики на матеріалі англійськомов-

Таблиця 1

Методологічні підходи і методи аналізу мультимодального дискурсу соціальної кризи

Дослідницький підхід	Теоретична база	Базові методи аналізу	Специфічні аналітичні інструменти	Дослідницька мета
Критичний дискурс-аналіз	Т. ван Дейк Р. Водак Н. Феркло	Соціокогнітивний аналіз. Дискурсивно-структурний аналіз. Контекстуально-прагматичний аналіз.	«Ідеологічний квадрат», лексичні опозиції («ми» – «вони»), макроструктури тексту, ментальні моделі соціальної кризи.	Виявлення ідеологічних смислів, стратегій легітимації влади, прихованих маніпуляцій та механізмів домінування під час соціальних криз.
Соціолінгвістичний	У. Лабов Дж. Фішман Д. Гаймс Дж. Гамперц	Контекстуальний аналіз. Соціостилістичний аналіз.	Соціальні змінні мовлення, статусно-рольові параметри учасників, інституційні та гендерні рамки комунікації.	Встановлення закономірного зв'язку між мовними варіаціями та соціально-демографічними характеристиками кризових спільнот (мігрантів тощо).
Мультимодальний	Г. Кресс Т. ван Левен К.О'Галлоран К. Джевітт	Інтерсеміотичний аналіз. Мультимодальний дискурс-аналіз. Структурно-візуальний аналіз.	Вербальний текст, фотозображення, колірна гама, типографіка, просторова композиція, аудіовізуальні кадри відеоряду.	Декодування процесу синергії та взаємодії вербальних і невербальних семіотичних модусів під час соціальної кризи.

ного медіадискурсу кризи біженців, що дозволить емпірично верифікувати аналітичний потенціал інтегрованого підходу та виявити

характерні когнітивно-семіотичні механізми репрезентації кризових подій у сучасному комунікативному просторі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Корольов І. Р., Маріна О. С. Мультимодальне конструювання соціальної кризи в сучасному англomовному дискурсивному просторі. *Нова філологія*. 2025. № 98. С. 112–120. DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2025-98-14>
2. Масенко Л. Т. Нариси з соціолінгвістики : навч. посіб. Київ : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2010. 243 с. ISBN 978-966-518-537-6.
3. Мацюк Г. П. Соціолінгвістика як інтеграційний напрям досліджень в умовах сучасної парадигми: міжнародний досвід й українська перспектива. *Наукові записки НаУКМА. Філологічні науки*. 2012. Т. 137. С. 28–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAfn_2012_137_8.
4. Юсслер М. Соціолінгвістика. Київ : Вища школа, 1987. 195 с.
5. Ягодзінська В. Є. Дискурс соціальної кризи як об'єкт вивчення в сучасному мовознавстві. *Folia Philologica*. 2025. № 9. С. 62–70. DOI: <https://doi.org/10.17721/folia.philologica/2025/9/8>.
6. Conzo P., Fuochi G., Anfossi L., Spaccatini F., Onesta Mosso C. Negative Media Portrayals of Immigrants Increase Ingroup Favoritism and Hostile Physiological and Emotional Reactions. *Scientific Reports*. 2021. Vol. 11, № 1. P. 1–12. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41598-021-95800-2>.
7. Dijk van T. A. Prejudice in Discourse: An Analysis of Ethnic Prejudice in Cognition and Conversation. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins, 1984. 170 p.
8. Dijk van T. A. Racism and the Press. London ; New York : Routledge, 1991. 288 p.
9. Dijk van T. A. Elite Discourse and Racism. Newbury Park : Sage, 1993. 320 p.
10. Dijk van T. A. Critical Discourse Analysis // The Handbook of Discourse Analysis / eds. D. Tannen, H. E. Hamilton, D. Schiffrin. 2nd ed. Chichester : Wiley-Blackwell, 2015. P. 466–485. DOI: <https://doi.org/10.1002/9781118584194.ch22>.
11. Fairclough N. Language and Power. London : Longman, 1989. 259 p.
12. Gibbons A. Multimodality, Cognition, and Experimental Literature. London ; New York : Routledge, 2012. 258 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203803219>.
13. Hart C. Multimodal Meaning Making in News Communication about Immigration: Using the NewsScape Corpus to Explore Co-verbal Images in TV News. *Frontiers in Communication*. 2024. Vol. 9. Article 1451105. DOI: <https://doi.org/10.3389/fcomm.2024.1451105>.
14. Holmes J. An Introduction to Sociolinguistics. 4th ed. London ; New York : Routledge, 2013. 504 p. ISBN 978-1-4082-7674-7.
15. Iversen G. R. Contextual Analysis. Newbury Park : SAGE Publications, 2011. 88 p. DOI: <https://doi.org/10.4135/9781412983785>.
16. Jakobson R. On Linguistic Aspects of Translation // On Translation / ed. R. Brower. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1959. P. 232–239. DOI: <https://doi.org/10.4159/harvard.9780674731615.c18>.
17. Jewitt C., Bezemer J., O'Halloran K. Introducing Multimodality. London ; New York : Routledge, 2016. 232 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315638027>.
18. Korolyov I. Discursive practices as sign constructs of communicative consciousness. *Logos*. 2020. № 102. P. 61–69. DOI: <https://doi.org/10.24101/logos.2020.07>.
19. Kress G. Multimodality: A Social Semiotic Approach to Contemporary Communication. London ; New York : Routledge, 2010. 212 p.
20. Kress G., Van Leeuwen T. Reading Images: The Grammar of Visual Design. London ; New York : Routledge, 1996. 288 p.
21. Kress G., Van Leeuwen T. Multimodal Discourse: The Modes and Media of Contemporary Communication. London : Edward Arnold, 2001. 152 p.
22. Labov W. Sociolinguistic Patterns. Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 1973. 344 p.
23. Mubarak A. S., Joodi I. Z. A. A Socio-Stylestic Analysis of Death in Dickinson's and Whitman's Selected Poems. *Research Journal in Advanced Humanities*. 2023. Vol. 4, № 2. P. 73–84. DOI: <https://doi.org/10.58256/rjah.v4i2.1010>.
24. O'Halloran K. L. Systemic Functional-Multimodal Discourse Analysis (SF-MDA): Constructing Ideational Meaning Using Language and Visual Imagery. *Visual Communication*. 2008. Vol. 7, № 4. P. 443–475. DOI: <https://doi.org/10.1177/1470357208096210>.

25. O'Halloran K. L., E Marissa, Podlasov A., Tan S. Multimodal Digital Semiotics: The Interaction of Language with Other Resources. *Text & Talk*. 2013. Vol. 33, № 4–5. P. 665–690.
26. Wodak R., Meyer M. (eds.). *Methods of Critical Discourse Analysis*. London : SAGE Publications, 2001. 200 p.

REFERENCES:

1. Korolyov, I. R., & Marina, O. S. (2025). Multymodalne konstruiuvannya sotsialnoi kryzy v suchasnomu anhlo movnomu dyskursyvnomu prostori [Multimodal construction of social crisis in contemporary English-language discursive space]. *Nova filolohiia – New Philology*, 98, 112–120. DOI: <https://doi.org/10.26661/2414-1135-2025-98-14> [in Ukrainian].
2. Masenko, L. T. (2010). *Narysy z sotsiolinhvistyky* [Essays on sociolinguistics]. Kyiv: Vydavnychiy dim «Kyievo-Mohylianska akademiia» [in Ukrainian].
3. Matsiuk, H. P. (2012). Sotsiolinhvistyka yak intehratsiinyi napriam doslidzhen v umovakh suchasnoi paradyhmy: mizhnarodnyi dosvid y ukrainska perspektyva [Sociolinguistics as an integrative research direction within the modern paradigm: International experience and Ukrainian perspective]. *Naukovi zapysky NaUKMA. Filolohichni nauky – NaUKMA Research Papers. Philological Sciences*, 137, 28–34. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAfn_2012_137_8 [in Ukrainian].
4. Yahodzinska, V. Ye. (2025). Dyskurs sotsialnoi kryzy yak ob'ekt vyvchennia v suchasnomu movoznavstvi [Discourse of social crisis as an object of study in modern linguistics]. *Folia Philologica*, 9, 62–70. <https://doi.org/10.17721/folia.philologica/2025/9/8> [in Ukrainian].
5. Yussler, M. (1987). *Sotsiolinhvistyka* [Sociolinguistics]. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
6. Conzo, P., Fuochi, G., Anfossi, L., Spaccatini, F., & Onesta Mosso, C. (2021). Negative media portrayals of immigrants increase ingroup favoritism and hostile physiological and emotional reactions. *Scientific Reports*, 11(1), 1–12. <https://doi.org/10.1038/s41598-021-95800-2>
7. Dijk, T. A. van. (1984). *Prejudice in discourse: An analysis of ethnic prejudice in cognition and conversation*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins.
8. Dijk, T. A. van. (1991). *Racism and the press*. London; New York: Routledge.
9. Dijk, T. A. van. (1993). *Elite discourse and racism*. Newbury Park: Sage.
10. Dijk, T. A. van. (2015). Critical discourse analysis. In D. Tannen, H. E. Hamilton, & D. Schiffrin (Eds.), *The handbook of discourse analysis* (2nd ed., pp. 466–485). Chichester: Wiley-Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9781118584194.ch22>
11. Fairclough, N. (1989). *Language and power*. London: Longman.
12. Gibbons, A. (2012). *Multimodality, cognition, and experimental literature*. London; New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203803219>
13. Hart, C. (2024). Multimodal meaning making in news communication about immigration: Using the NewsScape corpus to explore co-verbal images in TV news. *Frontiers in Communication*, 9, Article 1451105. <https://doi.org/10.3389/fcomm.2024.1451105>
14. Holmes, J. (2013). *An introduction to sociolinguistics* (4th ed.). London; New York: Routledge.
15. Iversen, G. R. (2011). *Contextual analysis*. Newbury Park: SAGE Publications. <https://doi.org/10.4135/9781412983785>
16. Jakobson, R. (1959). On linguistic aspects of translation. In R. Brower (Ed.), *On translation* (pp. 232–239). Cambridge, MA: Harvard University Press. <https://doi.org/10.4159/harvard.9780674731615.c18>
17. Jewitt, C., Bezemer, J., & O'Halloran, K. (2016). *Introducing multimodality*. London; New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315638027>
18. Korolyov, I. R. (2020). Discursive practices as sign constructs of communicative consciousness. *Logos*, 102, 61–69. <https://doi.org/10.24101/logos.2020.07>
19. Kress, G. (2010). *Multimodality: A social semiotic approach to contemporary communication*. London; New York: Routledge.
20. Kress, G., & Van Leeuwen, T. (1996). *Reading images: The grammar of visual design*. London; New York: Routledge.
21. Kress, G., & Van Leeuwen, T. (2001). *Multimodal discourse: The modes and media of contemporary communication*. London: Edward Arnold.
22. Labov, W. (1973). *Sociolinguistic patterns*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
23. Mubarak, A. S., & Joodi, I. Z. A. (2023). A socio-stylistic analysis of death in Dickinson's and Whitman's selected poems. *Research Journal in Advanced Humanities*, 4(2), 73–84. <https://doi.org/10.58256/rjah.v4i2.1010>

24. O'Halloran, K. L. (2008). Systemic functional-multimodal discourse analysis (SF-MDA): Constructing ideational meaning using language and visual imagery. *Visual Communication*, 7(4), 443–475. <https://doi.org/10.1177/1470357208096210>
25. O'Halloran, K. L., E, M., Podlasov, A., & Tan, S. (2013). Multimodal digital semiotics: The interaction of language with other resources. *Text & Talk*, 33(4–5), 665–690.
26. Wodak, R., & Meyer, M. (Eds.). (2001). *Methods of critical discourse analysis*. London: SAGE Publications.

Дата першого надходження статті до видання: 20.04.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.06.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 13.08.2026